

Acta Beregsasiensis

2011/1

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

A Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

2011
X. évfolyam, 1. kötet
Том X, № 1
Volume X, № 1

Az Acta Beregsasiensis a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos kiadványa. Jelen kötet a 2011-es év első felének magyar, ukrán és angol nyelvű tanulmányait foglalja magába. Az intézmény tanárai, hallgatói, valamint külföldi tudósok munkáit publikáló kötet a történelem, a nyelvtudomány, az esztétika, a pedagógia, a biológia, a gazdaság és más tudományágak különböző területeit öleli fel.

www.kmf.uz.ua/hun114/index.php/kiadvanyaink/110-a-ii-rakoczi-ferenc-karpataljai-magyar-fiskola-tudomanyos-evkoenyve

SZERKESZTÉS: Kohut Attila, Penckófer János

KORREKTÚRA: G. Varcaba Ildikó

TÖRDELÉS: Berghauer Sándor

BORÍTÓ: *K&P*

A KIADÁSÉRT FELEL: dr. Orosz Ildikó, dr. Soós Kálmán

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

ISBN: 978-966-2595-11-6

© A szerzők, 2011

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

A II. Rákóczi Ferenc
Kárpátjai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Tartalom

Gazdaság

SZABOLCS PÁSZTOR: What Could the Future Bring for Africa's New Oil Exporting Countries?	9
SZPÁSSZKY GÁBOR: Beruházási folyamatok Ukrajna agrárpolitikája tükrében	19
ДНІСТРЯНСЬКИЙ МИРОСЛАВ СТЕПАНОВИЧ: Місце міжнародних регіональних об'єднань та транснаціональних корпорацій в сучасній територіально-політичній організації світу	31
SÁNDOR BERGHAUER – LÁSZLÓ GYURICZA: The Peculiarities of the Development of Tourism in Ukraine	37
BENYE JÁNOS: Tatabánya területfejlesztési koncepciója és a politika kapcsolata	45

Történelem

SIPOS MÓNICA: Kárpátalja etnikai arculatának változása 1945–2001 között	65
BARÁTH VIKTÓRIA: A donbászi munkaszolgálat a Beregszászi járás elhurcoltjainak emlékezetében	73
PALLAGI LÁSZLÓ: A „malenykij robot” a somi lakosok emlékezetében	87
BOROS LÁSZLÓ: Cserkészek és leventék Kárpátalján 1938–1941	93
BUJDOSÓ ISTVÁN: Az Ungvári Drugeth Gimnázium története (az alapítástól az 1880-as évek végéig)	101
DOBOS SÁNDOR: Levéltári források. Beregszász természetes és első mesterséges utcaneveiről	113

Egyház (történet)

SZENDREY ANITA: A beregszászi római katolikus egyház helyzete a szovjet rendszer kiépítésének kezdetén (1944–1949)	127
TÓTH ZSUZSA: A Kárpátaljai Református Egyházkerület megalakulása, egyházmegyéinek küzdelmei a Csehszlovák Köztársaság kötelékében (1920–1928)	135
МАHУРСЬКІ АНЕТТ: Adalékok a beregszászi református temető történetéhez és jellemzéséhez	143

Nyelv, nyelvtanítás, pedagógia

- БЕРЕГСАСИ АНИКО–ЧЕРНИЧКО СТЕПАН: Образовательная и языковая политика Украины как фактор языковых конфликтов 149
- MÁRTA FÁBIÁN–ILONA LECHNER–ERZSÉBET BÁRÁNY–ILONA HUSZTI: Teaching English to young learners through stories: Implementing story-based language teaching methodology in pre-service teacher training 157
- KOMONYI ÉVA–LÉTAI BÉLA: Miért nem szeretik a diákok a kémiát? 165

Természet

- SZANYI SZABOLCS: Vándorló és terjedő nagylepkefajok (Lepidoptera, Macroheterocera) Kárpátalján 179
- ILLÁR LÉNÁRD–FÁBIÁN ZOLTÁN: Nappali nagylepkék élőhelyek közötti elterjedése Tiszakeresztúrbán 185
- JEVCSÁK MELINDA–KOVÁCS GIZELLA–JÁMBORNÉ BENCZÚR ERZSÉBET: Az Ungvári Botanikus Kert fásnövény anyagának felmérése és értékelése 197
- КЛИМОВИЧ П. В.: Фізико-хімічні властивості як показник ландшафтно-меліоративної характеристики ландшафтів 209

Recenzió

- HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA: Recenzió. Ukrajna nyelvi és etnikai sokszínűsége egy kötet tükrében MELNIK SZVITLANA – CSERNICKÓ ISTVÁN: Етнічне та мовне розмаїття України: аналітичний огляд ситуації 215
- LECHNER ILONA: Recenzió. HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA: „Az öreg fát már nagyon nehéz kivágni” A nemzeti és lokális identitás faktorai az ezredfordulón a kárpátaljai magyar közösségben 219

Levéltári források. Beregszász természetes és első mesterséges utcaneveiről

Rezümé Az emberekhez hasonlóan a helységeknek és azok belső területeinek is megvan a sajátos sorsa, azaz a városok, azokon belül az utcák, terek esetében is beszélhetünk születésről, fejlődésről, bővülésről, s végül, ha úgy van rendeltetve, akkor hanyatlásról, vagyis a történelem színteréről való lesodródásukról. Így van ez a mi városunk, Beregszász esetében is, amely történetének több mint 900 éves múltja során számos viszontagságon, tragikus rendszerváltozáson ment keresztül. Jelen tanulmányban Beregszász természetes és első mesterséges utca- és térneveinek a szakirodalomban és a levéltári forrásokban számunkra fellelhető adatok alapján történő feltérképezésére vállalkoztunk, mindezt ötvöztve az ily módon feltárt utcák, terek napjainkban használatban lévő neveinek bemutatásával. A város utca- és térneveinek kutatása azonban nehézségekbe ütközik. Egyrészt még nem készült olyan átfogó történelmi munka, amely a város utca- és térneveinek pontos alakulását mutatná be a különböző évszázadokban. Igaz, találunk néhány újságcikket Beregszász utca- és térneveinek XX. századi történetével kapcsolatban, amelyek a rendszerváltás után az utcák, terek történelmi nevének visszaállításáért folytatott politikai-kulturális harc idején születtek, de ezek többnyire az utcák és terek rendszerváltás előtti és utáni neveit rögzítik. Másrészt jelentős gondot okoz az is, hogy a város utca- és térnevei többször is megváltoztak, különösen a XX. században, nem utolsósorban az adott korszak felsőhatalmi szerveinek nyomására, amelyek a legtöbb esetben figyelmen kívül hagyták Beregszász történelmi és kulturális hagyományait.

Резюме Як і люди, міста та їх елементи мають своєрідну долю, тобто міста, вулиці, площі теж народжуються, розвиваються, занепадають й зникають зі сцени історії. Це саме стосується й Берегова, яке за більше ніж 900 років свого існування пройшло через низку перетворень та трагічних змін режимів. У цій роботі розглядаються дані наукових праць та архівних джерел стосовно перших природних і штучних назв вулиць та площ Берегова, а також порівняльний аналіз цих назв із сучасними назвами. Дослідження було досить складно провести, тому що до цього часу на цю тему не видало жодної історичної праці синтетичного характеру, опубліковано лише окремі публіцистичні статті у 1990-х роках у ході процесу повернення історичних назв вулиць міста Берегова, однак тоді переважно порівнювалися назви, що були за і після падіння радянського режиму. Часто справжні історичні назви поринули у забуття. У XX столітті багато найменувань зазнало чимало змін, у першу чергу через тиск владних структур, коли не бралися до уваги ні історичні, ні культурні традиції Берегова.

Az utca- és térnevek keletkezésüket tekintve két nagy csoportra oszthatóak: természetes és mesterséges elnevezésűekre. A természetes elnevezésű utcák legfőbb jellemzője, hogy nem egyéni, hanem közösségi eredetűek, azaz a település „vezetősége” nem adta, hanem csak tudomásul vette és regisztrálta a közösségben kialakult utcaneveket. Az elnevezés nem tudatos, hanem ösztönös. Az elnevező közösség nem tulajdonnevet akar adni, hanem csak megjelölni valamely tulajdonsággal az illető településrészt, hogy megkülönböztesse a többitől. A névvé válás már másodlagos fejlemény és mindig kapcsolatban van a tájjal, például: a Hosszú utca valóban hosszú, az Új utca újabb településrész, a Templom utca a templom felé vezet. A természetes elnevezésű utcák, terek számtalan típusát ismerjük, amelyek vonatkozhatnak: a) az utcák, terek nagyságára, alakjára, domborzatára, fekvésére (Nagy u., Kis u., Görbe u., Domb u., Belső u.); b) valamely nevezetes épületre (Templom u., Iskola u., Malom u. stb.); c) várfalakra, erődítésekre (Árok u., Palánk u., Sánc u.); d) arra a városra vagy falura, amerre vezetnek (Soroksári út, Váci út); e) iparra, kereskedelemre (Piac tér, Gabona tér, Varga u.); f) az ott lakók nemzetiségére (Magyar u., Német u., Tót u.).¹

Beregszász legkorábbi természetes eredetű utcaneveivel kapcsolatban Lehoczky Tivadarnál találunk utalásokat a város XVI. századi történetének leírása során. 1516-ban azt olvashatjuk nála, hogy ez idő tájt a város oltárnokainak házai bent a városban, leginkább a Mindszentutczában található. Mindemellett azt is megtudjuk, hogy kevésbé rendes életvitelt folytatva, a polgárok nyugalmat zavarva 1518-ban II. Lajos király megtiltotta nekik, hogy a lelkészi laktól felfelé a jövőben újabb házakat építsenek vagy vásároljanak, sőt azon házaikat, amelyek a polgárok házai közt elszórva vannak, 3 év alatt a

* II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola V. évfolyamos történelem szakos hallgató. A tanulmányt dr. Soós Kálmán lektorálta.

¹ Kálmán Béla: A nevek világa. Gondolat Kiadó, Bp., 1967. 178–180.

mindszentutczabeli polgárok és papok házaival, telkeivel cseréljék el, hogy a világiaktól elkülönülve egy helyen éljenek.² 1523-ban a város ún. Árok-utczájával kapcsolatban írja, hogy Nagy András és neje, Margit – Ulászló és Lajos királyok által adómenetesített – az Árok-utczában található házukat, más telkeikkel együtt a város oltárnokainak és a kápolnának adományozta örök időkre.³ 1524-ben a Mindszentutczával kapcsolatban találunk újabb említést, ekkor Mária királyné Budán megerősítette a város kiváltságait, s kikötötte, hogy a (római katolikus) lelkészi lak, amely akkor a Mindszentutcza északi végén állott, s 1519. május 13-án X. Leo pápa által főesperességre emeltetett, megüresedés esetében ő és utódai tölthessék be.⁴

1566-ban a krími tatárok pusztítása kapcsán írja, hogy megégett az Árok-utczában 56, a Felszer-utczában pedig 26 ház. Ezenkívül azt is leírja, hogy a következő évi adóösszeírás alkalmával az egész városban csak 48 népes hely találtatott, a többi pedig elpusztult: állott Árok-utczában 56, Felszer-utczában 26, Malom-utczában 36, Szentlélek-utczában 24 és az Ardó-utczában 57, összesen 199 üres házhely.⁵

A XVII. században újabb adatokat találunk a természetes elnevezésű utcákról a város történetét tárgyaló szakirodalomban. 1699-ben Lehoczknál olvashatjuk, hogy II. Rákóczi Ferenc uradalmához tartozó adófizető polgárainak az összeírása kapcsán Beregszászban a következő utcák voltak: Árok-utca, Hatházi, más néven Felszer-utca, Akasztó-utca, Kis-utca, Szénégető-utca, Ardó-utca, Malom-utca, Tót-utca. Az Akasztó-utczával kapcsolatban megjegyzi, hogy annak nevét később Naményi-utczára változtatták.⁶ Mindemellett azt is leírja, hogy az ún. Újváros külön községet képzett, amellyel kapcsolatban megjegyzi, hogy a XVI. századi okmányok szerint Beregszász hármastagoltságú város lehetett,⁷ azaz főváros, Új- és Pap-városi (más néven Pap-utczai) részekből állt.⁸ Csanádi is tesz említést az 1699. évi összeírásról, de ő csak a legnagyobb utcák neveit sorolja fel, azaz az Árok-, Hatházi-, Akasztó-, Malom-, Tóth- utcákat. Ezenkívül megjegyzi, hogy a városháza földszintes épülete az Árok-utczában állt, valószínűleg valahol a mai Munkácsi utcán.⁹ Igaz azt feltételezhetnénk, hogy a Munkácsi utca akkoriban Árok-utczának nevezetett, de ez eléggé kérdéses, mivel Zubánicsnál azt olvashatjuk, hogy az Árok utca a mai T. Sevcsenko utcának felel meg. Mindemellett az Árok utcáról Zubánicstól azt is megtudhatjuk, hogy a XX. század elején Attila utcának hívták, majd Beregszász történetének csehszlovák időszakában (1919–1938) az Orosz utca nevet viselte, a mai T. Sevcsenko utca nevet pedig 1945-ben kapta.¹⁰ Csanádi is leírja, hogy az Akasztó utca nevét később Naményi utcára változtatták, s valószínűnek tartja, hogy ez nem más, mint a későbbi Bocskai, azaz a mai B. Hmelnickij utca.

A XVIII. században Lehoczknál találunk ismét utalásokat Beregszász természetes utcaneveivel kapcsolatban. 1715-ben azt olvashatjuk, hogy a Rákóczi-féle szabadságharc után a szepesi kamara Bokros Ferenc katolikus parochus birtokába jutatta az ispotályt, az Újvárosi és Pap utcai jobbágyokkal együtt.¹¹ 1752-ben úgy tudja, hogy Hoffner helyi plébános panasza következtében az úriszék még ez évben elhatározta, hogy a Pap utca és

² Lehoczky Tivadar: *Beregvármegye monográphiája*. III. kötet, Ungvár, 1881. 134.

³ Lehoczky: *Beregvármegye...* i. m. 135.

⁴ Uo. 128.

⁵ Uo. 97. – 1566-ban II. Szulejmán szultán hadával Miksa császár ellen vonult és Szapolyainak, erdélyi fejedelemnek a krími kán vezérlete alatt jelentős tatár sereget adott segéd had gyanánt. Amikor azonban II. Szulejmán életét veszítette Szigetvár ostrománál, az erdélyi fejedelem keleti irányba engedte szélnek a krími tatárokat, akik azonban végig pusztították Felső-Magyarország vármegyéit köztük Bereg vármegyét is. Más városokhoz hasonlóan Beregszászt is kifosztották és felégették (Csanádi György: *Sorsfordító évek sodrásában*. Ungvár, 2004. 13.).

⁶ Uo. 104–105.

⁷ Uo. 106.

⁸ Lehoczky Tivadar: *Adalékok Beregszász történetéhez*. Ungvár, 1999. 73.

⁹ Csanádi György: *Sorsfordító évek sodrásában*. Ungvár, 2004. 16–17.

¹⁰ Zubánics László: *Beregszászi kalauz*. Beregszász, 2001. 30.

¹¹ Lehoczky: *Adalékok...* i. m. 119.

Újvárosi lakosok, mint a plébános és ispotály alattvalói tegyenek eleget kötelességüknek.¹² 1755-ben az Újvárosi és Pap-utcza lakosok panaszkodása kapcsán írja, gróf Schönborn meghagyta tisztségének, hogy igyekezzen elejét venni a lelkész viszálykodásának.¹³ 1775-ben ugyancsak arról értesít bennünket, hogy a munkácsi uradalom határozata értelmében az Újváros nevű utcabeliek, kik a múlt század első felében külön bíró és tanács hatósága alatt állottak, ezentúl a beregszászi városi tanács hatósága alá tartoznak, mert egy községen belül két tanács nem működhet.¹⁴ 1774-ben az Árok-utczával kapcsolatban olvashatjuk, hogy ugyanezen évben leégett¹⁵ 1778-ban a (római katolikus) lelkész tulajdonának tárgyalása során írja, hogy a látogatási jegyzőkönyv szerint akkor a lelkész birtokába 3 kaszáló, egy a mezőn, egy aranyos alatt és egy Bereg felől, 3 kert, Búcsún egy telki illetőség, a Pap-utczában pedig 18 telek tartozott.¹⁶ A Pap-utczával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy már az 1570-es években is lehetett a városnak egy ilyen nevű utcája, mivel Lehoczky szerint egy 1570. évi okmány szerint az Oppidum-utcza Pap-utczának is nevezetett.¹⁷

A város XVIII. századi történetével kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy ezen évszázad utolsó negyedében: 1782–1785 között készült el Bereg vármegye első katonai felvételének nevezett monumentális térképészeti műve, amely elsősorban hadászati célokat szolgáló adatokat tartalmaz a vármegyéről és annak településeiről, köztük Beregszászról is. Igaz, a kutatás tárgyát illetően a város utcaneveivel kapcsolatban nem tartalmaz utalásokat, mindössze a városon áthaladó országutakról olvashatjuk, hogy elkezdtek igen jó és tartós állapotba hozni azokat.¹⁸

A XIX. században újabb természetes utcanévutalásokat találunk a város történetét feldolgozó szakirodalomban. Lehoczky nál a XIX. század első negyedében a beregszászi görög katolikus lelkészség története kapcsán említést tesz a város Árok utcájáról: leírja, hogy ezen utcában a hitközség által szerzett nagyobb telken felépítette az egyházközség a paplakot és mellette délről 1825. évben a kőtemplomot is, melynek tornyára megújítás folytán 1879-ben illesztett bádogtetőt.¹⁹ Csatóry Györgynél 1848-ban a beregszászi nemzetőrség történetének tárgyalása során több utalást találunk a város utcaneveivel kapcsolatban, nála olvashatjuk, hogy az őrsereg célszerű kormányzása végett 17 tizedre osztott: Ardó utcába 3, Kis utcába 2, Namény uczába 4, Félser uczába 2, Malom uczába 1 tized, Pap és Ujváros utcába 1, Árok uczába 4, és Kis Kassa uczába 1 tized.²⁰ Lehoczky 1877-ben megemlíti a Naményi utcát, amellyel kapcsolatban kifejti, hogy 1877-ben többszöri meghiusult kísérlet után Lang Jenő engedélyt nyert egy gyógyszertár felállítására a Naményi utcában fekvő újvárosi ház épületében, mely díszes épületet korábban Feldheim Mojzes szállodának építetett, akitől 1877-ben 18 ezer forintért Boksay József vásárolta meg, majd e személy később az épület tulajdonjogát átengedte a városnak.²¹ 1880 márciusában említést tesz a Félser-, Tóth-, Pap- és Malom-utczákról a várost pusztító tűzvész leírása kapcsán: 1880. március 18-án hajnali 3 órakor, Guthi Mór megyei írnok a megyeház udvarán állott földszinti lak északi szélén lakószobájában, mint állítják a kőolajos lámpa feldöntése következtében tűzvész keletkezett, s csakhamar az emeletes megyeház is lángba borult, a dühöngő északi szélviharban néhány perc alatt a szomszéd városi nagyvendéglő s a törvényszéki épület, a piac kelet-nyugati sora s a már említett utcákban összesen 72 fedél, köztük 44 lakóház égett le.²² 1884-ben a Beregszászi Korcsolyázó Egylet történetének tárgyalása során Benda Máriánál a Félser-utczára

¹² Lehoczky: Adalékok... i. m. 95.

¹³ Uo. 96.

¹⁴ Uo. 53.

¹⁵ Lehoczky: Beregvármegye... i. m. 107.

¹⁶ Uo. 132.

¹⁷ Uo. 106.

¹⁸ Pók Judit: Bereg vármegye katonai leírása (1782–1785). Nyíregyháza, 1999. 48.

¹⁹ Lehoczky Tivadar: A Beregvármegyei görögkatholikus lelkészség története a XIX. sz. végéig. Ungvár, 1999. 94.

²⁰ Csatóry György: Levéltári Kalászatok (tanulmányok, szövegközlemények). Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993. 118.

²¹ Lehoczky: Beregvármegye... i. m. 108.

²² Uo. 110–111.

vonatkozóan találunk utalást: leírja, hogy a nevezett egyesület által, a városon átívelő Vérke nevű csatornán létesített jégpályát az akkori Felső utca rendezése miatt nehéz volt megközelíteni, ezért két kényelmes lejáratot csináltattak, egyet a bazár felőli oldalon, a másikat a pálya közepén.²³ 1889-ben Kozma György említést tesz az Ardó-utczáról a Beregmegyei Kaszinó székházának építési tervével kapcsolatban: nála olvashatjuk, hogy a kaszinó akkori elnöke, Füzéressy Péter azzal a programmal foglalta el székét, hogy a kaszinói székházat a legsürgősebben felépítteti és az első terv az volt, hogy a vármegyétől megszerzik a megyei cukrászda Ardó-utczai telkét s a hozzá megfelelő területet a megyei sétatertől, s ott építik fel a Kaszinót. A terv azonban célszerűtlen volt, mert a vármegye nem volt hajlandó a sétatert megcsontítani.²⁴ 1910-ben Törös Bélánál egy tucat természetes utcanevről olvashatunk, amelyek ekkor már nincsenek hivatalos használatban, csak az emberek közbeszédeimben és emlékeiben élnek: Namény ucca, Ardó ucca, Alsó kis ucca, Felső kis ucca, Barát ucca, Árok ucca, Kiskassa, Cigányucca, Tót ucca, Pap ucca, Malom ucca, Ujváros, Pázsit, Fürdőkert ucca, Felső ucca, Kóródi síkátor, Bertalanköz, Balla síkátor. A Felső uccával kapcsolatban azt is megjegyzi, hogy az ucca a nevet, amely felsort, féluccasort jelent a fekvéséről kapta, mert víz mellett fekszik és így csak az egyik oldalon van házsor.²⁵

A természetes utca- és térelnevezésekkel szemben a mesterséges névadás során keletkezett utca- és térnevek legfőbb jellemzője, hogy nem közösségi, hanem egyéni eredetűek, egy-egy hivatalnok a maga önkényével vagy felsőbb utasításra adja a nevet. Az utca elnevezés nem ösztönös, hanem tudatos. Az elnevező egyén tulajdonnevet akar adni, amely rendszerint semmiféle kapcsolatban sincs a tájjal. A mesterséges utca- és térneveknek is több típusát különböztetjük meg: a) a városban vagy községben született, lakott, alkotott, működött költőkről, írókról, művészekről, tudósokról vagy államférfiakról elnevezett utcákat és tereket (Ady u., Móricz Zsigmond u., Arany János u.), b) elvont, szimbolikus fogalmakat vagy dátumokat jelölőket (Alkotmány u., Béke u. Köztársaság tér, Március 15-e tér, November 7-e tér), c) a bel- és külföldi városokról, idegen országokról elnevezetteket (Nagykálló u., Moszkva tér, Belgrád rakpart).²⁶

Beregszász első mesterséges utcanev-utalásai a város XX. századi történetét tárgyaló szakirodalomban találhatóak meg. 1903-ban Benda Máriánál az Árpád utcáról találunk említést, leírja, hogy ez idő tájt a modern társas élet előmozdítása céljából a fővárosi elegáns kávéházakra emlékeztető helyi ún. „Emke-kávéház” megnyitását tervezték el az Árpád utcában lévő Auer Károly-féle ház újonnan épült tágas helyiségeiben.²⁷ 1904-ben Zubánicsnál az Attila és Esze Tamás utcákkal kapcsolatban olvashatjuk, hogy ezen utcák kereszteződésében ekkor épült fel, Tamás Mihály tervei alapján, a pénzügyigazgatóság épülete.²⁸ 1910-ben Törös a már fent felsorolt természetes utcaneveken kívül említést tesz Beregszász néhány mesterséges utca- és térnevéről is, amelyek a következők: Bocskai u., Kinizsi u., Arany János u., Rákóczi tér. Mindemellett azt is megtudjuk tőle, hogy bár ezen tér- és utcanevek ekkor már hivatalos használatban vannak, a közbeszédben a lakosság mégis ritkán használja őket.²⁹ A Rákóczi térrel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy Zubánics szerint a XVII. század végétől a XIX. század közepéig Vásár tér volt a közsímsert neve, II. Rákóczi Ferencről pedig az XIX. század 70-es éveiben nevezték el.³⁰ E térről Kozmától még azt is megtudjuk, hogy 1890-ben a Beregmegyei Kaszinó közgyűlésén Varga Sándor vármegyei tiszti főügyész javaslatára Széchenyi Istvánról, a magyar kaszinó alapítások elindítójáról Széchenyi térnek nevezték el. Ez a határozat azonban nem valósult meg, mert a kaszinó közgyűlése nem bírt joggal ahhoz, hogy egy városi térnek nevet adjon, s sokkal

²³ Benda Mária: Egyesületi és társadalmi élet Bereg megyében. Beregszász, 2003. 27.

²⁴ Kozma György: A Beregmegyei Kaszinó százéves története. Stadium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Bp., 1941. 94.

²⁵ Törös Béla: A beregszászi nyelvjárás. Bp., 1910. 29.

²⁶ Kálmán i. m. 181–183.

²⁷ Benda i. m. 41.

²⁸ Zubánics i. m. 30.

²⁹ Törös i. m. 30.

³⁰ Zubánics. i. m. 24–25.

indokoltabb volt a város részéről azt Rákócziról elnevezni, mivel e téren bontotta ki II. Rákóczi Ferenc Szűz Máriás lobogóját.³¹ 1912-ben újabb utalást találunk Beregszász Rákóczi-teréről dr. Benda Máriánál, aki megjegyzi, hogy ez évben Gulácsy főispán segítségével tervet készítettek a Beregmezei Kaszinó új palotájáról és a Rákóczi-tér rendezéséről, az építéssel pedig Méhes Samu beregszászi építésmérnököt bízták meg.³²

Csanádinál 1914-ben két ízben is találkozunk a város Kossuth terének nevével: a) 1914. augusztus 18-án I. Ferenc József születésnapja kapcsán értesít bennünket, hogy ez alkalomból Beregszászban a Kossuth-téren táborig misét tartottak,³³ b) 1914. szeptember 20-án pedig a város polgármesterének a Beregben közölt rendelete során írja, hogy a kolera járvány elkerülése céljából betiltották a Kossuth-téren a vásári árusítást és felhívták a lakosságot a köztisztasági szabályok szigorú betartására.³⁴ E térrel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy nem azonos a mai Kossuth térrel. Ezzel szemben valószínűbb, hogy a mai Hősök terének az elődje, mivel Zubánicsnál olvashatjuk, hogy a mai Hősök tere Beregszász fő piacterévé a XIX. század II. felében vált, s ekkor a Kossuth tér nevet viselte,³⁵ míg a mai Kossuth térrel kapcsolatban megjegyzi, hogy annak neve a XIX. század végén Werbőczy tér volt, a mai nevét pedig 1993-ban kapta.³⁶ 1914-ben Csanádi említést tesz a város ún. Bajza utcájáról, leírja, hogy 1914. augusztus 28-án elhunyt Janka Sándor, a magyar millenniumi ünnepségek főkezdeményezője, akit a Bajza utca 5. számú házából kísérték utolsó útjára. Ezenkívül azt is megjegyzi, hogy a Bajza utca nem más, mint a mai Linner Bertalan utca.³⁷ 1914. decemberében a Széchenyi-utcáról olvashatunk nála, leírja, hogy ez év december 24-én a Bereg megyei Központi Takarékpénztár által berendezett Széchenyi-utcai kiegészítő katonai kórházban nyújtották át a sebesülteknek az Augusztia-csomagokat, amelyeket az Augusztia Gyorssegély Egyesületről neveztek el, mivel e szervezet segítségével valósult meg a karácsonyi ajándékok gyűjtése a sebesült katonák számára.³⁸

Beregszász történetét tárgyaló szakirodalomban a város természetes utcaneveivel kapcsolatban a XVI. századtól kezdődően a XIX. század végéig találunk említéseket, többnyire olyan utcanevekről, mint például: Akasztó-, Ardó-, Árok-, Félszer- (más néven Hatházi), Kis-, Malom-, Mindszent-, Szentlélek-, Szénégető-, Tóth-, Újváros és Pap-utca. Ezzel szemben a város legkorábbi mesterséges utca- és térnév-utalásai a XIX. század végére és a XX. század elejére tehetőek, többek között olyan utca- és térnevekkel kapcsolatban találunk adatokat, mint például: Attila-, Arany János-, Árpád-, Bajza-, Bocskai-, Esze Tamás-, Kinizsi-, Széchenyi-utca, valamint Kossuth-, Rákóczi-, Werbőczy-tér. Igaz, Beregszász első mesterséges utcaneveivel kapcsolatban elsősorban a város XX. századi történetét tárgyaló szakirodalomban találunk utalásokat, a névtan irodalom alapján mégis joggal feltételezhetjük, hogy Beregszászban már korábban is keletkezettek mesterséges utca- és térnevek. Egyrészt, mert az első hivatalos utcanévlajstromra Magyarországon szinte mindenhol az 1850-es magyarországi népszámlálás után került sor, melynek bizonyítéka az, hogy a Bach-rendszer bürokratikus államgépezetének első jelentős megnyilvánulásaként tanácsnokokat küldtek ki az utcalajstromok elkészítése céljából, akiknek feladata valószínűleg az volt, hogy a már meglévő utcaneveket össze kellett írniuk, a név nélkülieket el kellett keresztelníük, a nem „megfelelőket” pedig módosítaniuk kellett.³⁹ Másrészt Balassa Iván⁴⁰ és Kálmán

³¹ Kozma i. m. 99.

³² Benda i. m. 21.

³³ Csanádi. i. m. 51.

³⁴ Uo. 51.

³⁵ Zubánics. i. m. 26.

³⁶ Uo. 30.

³⁷ Csanádi. i. m. 44.

³⁸ Uo. 52. o.

³⁹ Erdélyi Erzsébet: Utcanévadási szokások az Alföldön a XIX. sz. közepén. In: A magyar névtani kutatások legújabb eredményei. II. Szerk.: B. Gergely Piroska és Hajdú Mihály, Gondolat Kiadó, Budapest, 1967. 415.

⁴⁰ Balassa Iván: Az utcanevek változásai Sárospatak példája alapján. In: A magyar névtani kutatások legújabb eredményei. II. Szerk.: B. Gergely Piroska és Hajdú Mihály, Gondolat Kiadó, Budapest, 1967. 402.

Béla⁴¹ úgy tudja, hogy a XIX. század II. felétől, s különösen a honfoglalás milleniumi éveitől kezdődően olyan utcaelnevezési láz tört ki Magyarországon, melynek Európa más országaiban is alig találjuk párját. Ekkortól kezdődően jelent meg a nemzet igazi nagyra vélt költőit, íróit, művészeit, államférfijait megörökítő elnevezések és a nevezetes dátumok utca, térnévként való alkalmazása, amely a régi, ösztönös elnevezések nagy részét megsemmisítette s az arányukat legtöbb helyen 10%-alá szorította.⁴² Beregszász első hivatalos utca- és térnév-összeírásának és -átkeresztelésének pontos dátuma azonban számunkra ismeretlen, mivel a város történetét feldolgozó szakirodalomban semmilyen adatot sem találunk ezzel kapcsolatban.

Beregszász természetes és első mesterséges utca- és térneveinek pontos feltérképezése és adatgyűjtés céljából megvizsgáltuk a Kárpátaljai Állami Levéltár fondjegyzékét és az Országos Széchényi Könyvtár térképtárának térképészeti anyagait, amelynek során találtunk olyan forrásgyűjteményeket, amelyek tartalmazhatnak idevonatkozó adatokat. Ezek többek között olyan forrásanyagok, mint Bereg vármegye főispánjának és alispánjának iratai, Beregszász polgármesterének, városi jegyzőjének, rendőrkapitányságának, pénzügyi igazgatásának iratai, Podkarpatszka Rusz levéltári kataszteri térképei, Bereg vármegye és Beregszász társadalmi és gazdasági életét tárgyaló sajtóanyagok, valamint Magyarország vármegyéinek és városainak térképészeti anyagai.

Először Bereg vármegye főispánjának iratait kezdtük áttekinteni, amely 1342-től 1919-ig tartalmaz iratokat a vármegye, s azon belül Beregszász történetével kapcsolatban. Ezen forrásgyűjtemény 1 opiszát tanulmányoztuk át, amelynek iratai közül az 1700-as évektől kezdődően találtunk olyanokat, amelyek értékes adatokkal szolgáltak Beregszász legkorábbi természetes utcaneveinek feltérképezéséhez.

Ismeretes a levéltár fondjainak rendezési elve (a fondok kronológiai sorrendben tartalmazzák az iratokat), ezért az általunk fellelt anyagban 4 tematikát sikerült csoportosítani.

Az első csoportba az adóösszeírásokat tartalmazó iratokat gyűjtöttük össze. 11 adóívet vizsgáltunk meg, amelyekben az adófizetők utcánként vannak összeírva. Az 1. táblázatban foglaltuk össze ezen adóösszeírásokban fellelhető természetes elnevezésű utcákat:

1. táblázat. Beregszász XVIII. századi adóívei által tartalmazott természetes utcanevek

Nº	Az adóívek dátuma	Utcanevek
1.	1713. január 7–8.	Akasztó, Ardó, Felszer, Kis, Újváros ¹
2.	1720. július–augusztus	Akasztó, Ardó, Felszer, Újváros és Vége ²
3.	1725–28	Akasztó, Ardó, Felszer, Kis ³
4.	1728. május 28.	Akasztó, Ardó, Felszer, Kis ⁴
5.	1744–48.	Akasztó, Ardó, Felszer, Kis ⁵
6.	1761	Akasztó, Ardó, Árok, Felszer, Kis, Újváros ⁶
7.	1762	Akasztó, Ardó, Árok, Hatházi, Felszer, Kis ⁷
8.	1767	Árok, Felszer, Újváros ⁸
9.	1768	Ardó, Árok, (...), Hatház, Kis, Malom, (...) ⁹
10.	1770. március 15.	Akasztó, Ardó, Felszer, Kis, Újváros és Pap-utca ¹⁰
11.	1771. április 28.	Ardó, Árok, Felszer, Hatház, Kis ¹¹

¹ F. 10, op. 1, od. zb. 407, l. 2-4.

² Uo. od. zb. 448, l. 2-4.

³ Uo. od. zb. 489, l. 2-4.

⁴ Uo. od. zb. 505, l. 2-4.

⁵ Uo. od. zb. 653, l. 1-3. 6-7. 11-12. 14.

⁶ Uo. od. zb. 901, l. 1-4.

⁷ Uo. od. zb. 914, l. 1-3.

⁸ Uo. od. zb. 990, l. 1. 4. 8.

⁹ Uo. od. zb. 1014, l. 1-5. – a pontokkal jelölt helyeken kiolvashatatlank az utcanevek.

¹⁰ Uo. od. zb. 1047, l. 1. 7. 12-14.

¹¹ Uo. od. zb. 1072, l. 43-49.

⁴¹ Kálmán i. m. 184.

⁴² Balassa i. m. 402.

A második csoportot a végrendeletek és személyes iratok alkotják, itt témánkkal kapcsolatban számos adatot találunk. 1716 és 1748 között Csobolya András beregszászi nemes személyes irataiban Beregszász Akasztó- és Hatház-utcáival kapcsolatban találunk utalásokat⁴³:

- „(...) jöve mi előnkbe Bihari Ilona és Seres Pál, tenni mi előttünk ilyen vallást, hogy az Akasztó-utcán lévő telkeket (...) Csobolya Andrásnak és feleségének eladta 15 magyar forintokon.”
- „(...) jöve mi előnkbe Varga Szabó István tenni mi előttünk ilyen vallást, hogy Hatház-utcában levő házát adta és örökösen vallotta Csobolya Andrásnak és feleségének 40 vonás forintokon.”

1736-ban egy bizonyos Tóth Mihály, beregszászi lakos által adócsökkentés ügyében írt kérvényben olvashatjuk, hogy ő a Pap-utcában lakott.⁴⁴ 1757-ben Beregszász város Fehér Mihály végrendeletének azonosítása során keletkezett iratában többször találkozzunk az Ardó-utcával⁴⁵: „(...) Ardó-utcában vagyon féltelek Bíró András szomszédságában, ezt is mert, hogy anyámtól való hagyom a gyermekeimnek; Ardó-utcában vagyon egy házam két telkével együtt hagyom a feleségemnek, éltéig viselje gondját (...)”. 1759-ben Székely János beregszászi nemes végrendeletében olvashatjuk, hogy a Kis-utcában fekvő házát telekestül, Székely János fiának hagyja örökségül, míg a Szénégető-utcán lévő fél telkének harmadrészét, a hozzátartozó kenderfölddel együtt, mennyére hagyja, hozzávaló hűségéért.⁴⁶ 1777-ben Lengyel Andrásné végrendeletében több említést is találunk a Malom-utczáról⁴⁷: „(...) Malom utczában lévő házamat telkével együtt hagyom Márton fiamnak, mivel nagyobb lévén talán alkalmasabb léssen gondja viselésére; ugyan ezen utczában az Újvárosi Hidvégi tályon másfél telkemet (...), hagyom a két kisebb fiamnak Andrásnak és Mihálynak (...)”. 1798-ban Kitera János beregszászi lakos tulajdonát rögzítő iratban olvashatjuk többek között, hogy Árok utczában vagyon egy házas telke.⁴⁸

A harmadik csoportba a tanúkihallgatási jegyzőkönyvek és a Schönbornok jog-sértései következtében keletkezett panasziratokat foglaltuk, amelyekben ugyancsak több adatot találunk Beregszász természetes utcanéveivel kapcsolatban. 1721-ben a beregszászi protestáns és római katolikus templomok közötti tulajdonvita ügyében keletkezett jegyzőkönyvben az Újváros és Végéről, illetve a Pap-utczáról találunk említéseket.⁴⁹ 1770-ban a beregszászi Katona Péter ügyében készült tanúkihallgatási jegyzőkönyvben olvashatjuk, hogy tudja vagy hallott-e a tanú, hogy Felső-utczán lakó Molnár Mihály, józan és részeg lévén, maga házának utczán, vagy kocsmákon, milyen okból tett káromkodásokat.⁵⁰ 1772-ben Tóth András ellen elkövetett támadás ügyében, Beregszászon készült tanúkihallgatási jegyzőkönyv írja⁵¹: „(...) Újvárosi Tóth András házán a tavasz télen micsoda gyalázat esett, tudja-e a tanú (...)”. 1774. március 15-én Pap Jakab és Márton beregszászi kereskedőknek a Schönbornok intézője ellen készült panasziratából tudjuk meg, hogy a Hatház-utczában élő Zakariás kereskedő régtől fogvást legkisebb árendát sem fizet az uraságnak több társával együtt.⁵² 1776-ban a beregszászi kórház építése ügyében keletkezett főispáni rendeletekben több utalást is találunk az Újváros és

⁴³ F. 10, op. 1, od. zb. 428, l. 1. 8.

⁴⁴ Uo. od. zb. 566, l. 1.

⁴⁵ Uo. od. zb. 840, l. 1.

⁴⁶ Uo. od. zb. 865, l. 2.

⁴⁷ Uo. od. zb. 1208, l. 5.

⁴⁸ Uo. od. zb. 1939, l. 1.

⁴⁹ Uo. od. zb. 453, l. 1-2.

⁵⁰ Uo. od. zb. 1045, l. 1.

⁵¹ Uo. od. zb. 1106, l. 1-2.

⁵² Uo. od. zb. 1145, l. 1.

Pap utcával kapcsolatban⁵³: „(...) Hát az igazé? Hogy az ispotályhoz tartozó Újvárosi és Pap utcát Beregszász város szakasztotta és inpopulálta volna? Hogy a város inpopulálta vagy szakasztotta volna, Újváros és Pap utcákat azt se nem hallotta se nem tudja a tanú, hanem úgy hallotta, hogy a város kérésére az akkori tettes Földes uraság engede az ispotály és papok szolgálatára a fenn említett utcákat, melyek közül az egyiket ugymint a Pap utcát Vég utcának is hívták. (...)”.

Az utolsó nagy csoportot az adásvételi és más jogügyletekkel kapcsolatos iratok alkotják, amelyekben többnyire a következő esetekben találunk adatokat a város természetes utcaelnevezéseivel kapcsolatban.

1715-ben a városi lakosok tulajdonváltozásairól készült jegyzőkönyvben az Akasztó-, Árok- és Felső-utcákról olvashatjuk: „(...) István deák maga szabad akarata szerint tesz mi előttünk ilyen vallást, hogy tudniillik, amely kis szántó földje vagyon egy barázdában Akasztó-utca végén (...) adta és vallotta zálogszágra (...);⁵⁴ (...) István tesz mi előttünk ilyen vallást, hogy az Árok-utcában sarokházon levő pusztáját (...) adta és örökösen vallotta, Csobolya Andrásnak és feleségének Mária asszonynak zálogszágra;⁵⁵ (...) Kézy István feleségével együtt tesz ilyen vallást, hogy a Felső-utca lévők fele telekét, romlott házával együtt eladták 38 magyar forintokon.”⁵⁶

1769-ben Beregszász város adásvételi és más jogügyleteiben keletkezett iratokban újabb értékes adatokat találunk a város utcaelnevezéseivel kapcsolatban: „(...) jöve mi előnkbe Dupka Mihályné tenni mi előttünk ilyen vallást, hogy amely fél telke volt Malom-utcában adta és örökösen vallotta Puskás Istvánnak és feleségének Veres Barbarának 21 vonás forintokon (...);⁵⁷ (...) jöve mi előnkbe Lőrinc (...) maga szabad akarata szerint feleségével tenni mi előttünk ilyen vallást, hogy amely háza volt Barát-utcán adta (...) Pauman Györgynek 20 német forintokon;⁵⁸ (...) jöve mi előnkbe Ardó-utcai Tóth András felesége tenni mi előttünk ilyen vallást, hogy amely darab földje volt az Újvárosi Kertalatt adta és örökösen vallotta Lőrinc András uramnak és feleségének egy német forintokon bírassák örökösön szabadon;⁵⁹ (...) Diószegi József felesége tesz mi előttünk ilyen vallást, hogy amely darab teleke volt Felső-utcán Huszti Miklósétól elszakadva most már ismét visszaszerezte (...);⁶⁰ (...) jöve mi előnkbe macsolai Homoki Gergely felesége tenni mi előttünk ilyen vallást, hogy amely puszta teleke volt Pap-utcában, melynek szomszédsága napkeletről az Újváros síkátora, nap nyugatról Molnár Bálint teleke, adta és örökösön vallotta Kottis Mihálynak 9 vonás forintokon;⁶¹ (...) Németi Erzsébet tesz mi előttünk ilyen vallást, hogy amely darab tengeri földje volt Szénégető-utca végén (...) adta édesfiának Takó Jánosnak és feleségének (...).”⁶²

1797–1798-ban megkötött beregszászi birtokügyekben olvashatjuk, hogy egy bizonyos Ehammer(?) Ferenc az Árok utcában lévő egy házas telkét adta és örökösön által cserélte (...) Andrásnak és feleségének azon házáért és teleknek harmad részéért, amely az Akasztó utcában található.⁶³

Az adásvételi és más jogügyletek során keletkezett iratanyagok alapján táblázatba foglaltuk a bennük felelhető természetes utcaelneveket, amelyeket a 2. táblázatban követhetünk nyomon.

⁵³ F. 10, op. 1., od. zb. 1195, l. 6.

⁵⁴ Uo. od. zb. 416, l. 5.

⁵⁵ Uo. od. zb. 416, l. 7.

⁵⁶ Uo. od. zb. 416, l. 1.

⁵⁷ Uo. od. zb. 1028, l. 30.

⁵⁸ Uo. od. zb. 1028, l. 56.

⁵⁹ Uo. od. zb. 1028, l. 67.

⁶⁰ Uo. od. zb. 1028, l. 7.

⁶¹ Uo. od. zb. 1028, l. 10.

⁶² Uo. od. zb. 1028, l. 12.

⁶³ Uo. od. zb. 1903, l. 12.

2. táblázat. Beregszász XVIII. századi adásvételi irataiban előforduló természetes utcanevek

Nº	Az adásvétel dátuma	Utcanevek
1.	1715	Akasztó, Árok, Félszer ¹
2.	1761–1770	Ardó, Kis, Pap, Szénégető ²
3.	1768	Akasztó, Ardó, Kis, Kis Kassa, Pap, Újváros ³
4.	1769. február 18– szeptember 2.	Akasztó, Ardó, Barát, Félszer, Kis, Malom, Pap, Szénégető, Újváros, Újváros Sikátora, Újvárosi Kertalatt ⁴
5.	1772. január 5– december 31.	Akasztó, Ardó, Félszer, Hatházi, Malom, Pap, Szénégető, Tóth, Újváros, Újváros Sikátora ⁵
6.	1775 augusztus–december	Akasztó, Ardó, a város szekérútja ⁶
7.	1778	Akasztó, Árok, Félszer, Malom, Pap, Újváros, Újvárosi Kertalatt ⁷
8.	1779–1785	Akasztó, Ardó, Árok, Barát, Félszer, Kis, Malom, Pap, Szénégető, Újváros ⁸
9.	1797–1798	Akasztó, Árok ⁹ , Ardó, Kis, Pap ¹⁰
10.	1799	Ardó, Újváros ¹¹

¹ F. 10, op. 1, od. zb. 416, l. 1. 5. 7. 12. ⁷ Uo. 1228, l. 7. 9. 11. 13. 16. 23-24. 28–29. 32. 40. 43. 55-56. 59.

² Uo. od. zb. 897, l. 1-15. ⁸ Uo. od. zb. 1236, l. 6. 8. 10. 14. 16. 20-21. 23-25. 27. 32. 34. 36-37. 43-44. 47-48. 50. 53. 57.

³ Uo. od. zb. 1007, l. 2-3. 6-7. 13. 17. 22. 25. 35. ⁹ Uo. od. zb. 1903, l. 9. 12. 15.

⁴ Uo. od. zb. 1028, l. 2. 7. 10. 12. 14-16. 20-21. 25. 30. 32. 34-35. 37. 39-40. 42. 45. 56. 66-67. 69. ¹⁰ Uo. od. zb. 1934, l. 1. 3.

⁵ Uo. od. zb. 1098, l. 1-4. 6. 8-9. 11. 13-15. 17. ¹¹ Uo. od. zb. 1954, l. 2-3.

⁶ Uo. od. zb. 1167, l. 2-3.

Beregszász első hivatalos utcanév-összeírásának és -megváltoztatásának feltárása céljából megvizsgáltuk a Bereg, azaz a Beregvármegyei magyar közművelődési és a gazdasági egyesület hivatalos közlönyének az 1900-as évben megjelent számait, amelyekben 1900 decemberétől kezdődően találtunk olyan újságcikkeket, amelyek értékes adatokkal szolgáltak a város első mesterséges utcanévadásának feltérképezése terén. 1900. december 9-én *Városi utcáink új elnevezése* címen jelent meg egy cikk, amelyben Beregszász utca- és térneveinek első hivatalos átkeresztelésével kapcsolatban olvashatjuk, hogy a város képviselőtestülete a múlt héten, folyó hó 6.-án tartott ülésén egy fontos üggyel, a város utcáinak új elnevezésével foglalkozott. A *Bereg* szerkesztőségének tudomása szerint még a millenáris ünnepélyt megelőző időkből foglalkozott már egy bizottság e tárggyal, s javaslatot is készített az új utcai elnevezésekről, azonban nem tudják, hogy a tárgyalt javaslat ez alapján készült-e, s megfelel-e minden tekintetben a közóhajtásnak. Mindenesetre örvendetes dolognak tartják, hogy az ügy ismét napirendre került s el is intéztetett, azon incidensből kifolyólag, hogy a legközelebbi új népszámlálást már az új utcai elnevezések alapján hajtassák végre. Mindemellet azt is megjegyzi, hogy csak az lesz azután a kirívó, ha a fényes nevek, mint pl.: egy Zrínyi, egy Bethlen, Vörösmarty, Bajza vagy más nevek oly utcákra kerülnek, ahova a dicső nevek tulajdonosai a feneketlen sár miatt túlvilági hazájukból csak nagy pironkodva tekinthetnek alá. Ezen újságcikkben arról is beszámolnak, hogy ekkor fogadja el a városi testület az ún. Alsó-Kis-utcának azon úttesttel való kibővítését, amely a vasútátjárón túl esik, azon célnál fogva, hogy a vasútállomás túlsó oldalán létesítendő raktárhelységekből kikerülő áruk vámmegterhelhetését továbbra is biztosítani tudják.⁶⁴ 1900. december 16-án újabb cikk jelenik meg *Beregszász város utcáinak új elnevezése* címen, amelyből már konkrétan tudomást szerezhetünk a város valamennyi régi, természetes és azok új, mesterséges, többnyire neves történelmi személyekről elnevezett,

⁶⁴ Sz. n.: Városi utcáink új elnevezése. Bereg, 1900. december 9. 49. szám

utca- és térneveiről.⁶⁵ Az újságikkben közölt 35 utca- és térnevet a 3. táblázatba foglaltuk össze:

3. táblázat. Beregszász utcáinak és tereinek első mesterséges átnevezése során jegyzékbe vett régi, természetes és új, mesterséges nevei

Nº	Régi, természetes név	Új, mesterséges név
1.	Ardó-utca	Árpád-utca
2.	Ardó-utczai ujsor	Lónyay-utca
3.	Pogány-sikátor	Wesselényi-utca
4.	Kossuth Lajos-tér	Kossuth Lajos-tér
5.	Templom-tér	Verbőczy-tér
6.	Iskolai-tér nagy bazár mögött	Kálvin-tér
7.	Felső-kis-utca	Széchenyi-utca
8.	Alsó-kis-utca	Andrássy-utca
9.	Téglavető-utca	Tinódy-utca
10.	Komjáthy sikátor és Weisz utcája	Kazinczy-utca
11.	Szabadmező-utca	Damjanich-utca
12.	(Akasztó) Namény-utca	Boeckay-utca
13.	Ricséy-sikátor	Szondy-utca
14.	Tóth-utca	Vörösmarty-utca
15.	Bertalan-utca	Jókai-utca
16.	Félszer-utca	Petőfi-utca
17.	Gymnasiumi-sikátor Szarka János házáig	Batthyány-utca
18.	Szentpétery-sikátor	Eötvös-utca
19.	Malom-utca	Kinizsy-utca
20.	Kóródy-sikátor	Zrínyi-utca
21.	Ujváros és Pap-utca	Arany János-utca
22.	Ujvárosi kertek alja	Tompa-utca
23.	Rákóczy-tér	Rákóczy-tér
24.	Árok-utca és Kiskassa	Atilla-utca
25.	Belső Pázsit a vásártérig	Teleky-utca
26.	Külső Pázsit	Esze Tamás-utca
27.	Hajnal-utca	Révész-utca
28.	Pincsi sikátor	Kölcsey-utca
29.	Muzsaly-utca	Perényi-ut
30.	Pénzügyigazgat.-utca	Deák Ferencz-utca
31.	Barát-utca	Bethlen-utca
32.	Uj-utca	Hunyady-utca
33.	Fürdőkert-utca	Bajza-utca
34.	Kis-utczai uj-sor	Bercsényi-utca
35.	Weisz testvérek által létesített uj-utca	Lehel-utca

⁶⁵ Sz. n.: Beregszász város utcáinak új elnevezése. Bereg, 1900. december 16. 50. szám

1900. december 23-án, a *Beregben Egy levél az új-utcanevek kérdéséhez* cím alatt megjelent egy cikk, amelyben egy bizonyos Bay Ilona nevű Bereg megyei birtokos, előkelő hölgy komolyan bírálja Beregszász új, mesterséges utca- és térneveit azon véleményre alapozva, hogy a város könnyen válhat nevetség tárgyává az odalátogatók szemében, mivel a nagy történelmi személyek nevei egyáltalán nem illenek a város primitív, rendezetlen, sáros utcáihoz. Ugyanakkor helyesnek véli, hogy a római katolikus templom előtti tér II. Rákóczi Ferenc dicső nevét viseli, hisz ott bontották ki a „nagy napok” lobogóját. Úgyszintén helyesli a nemzet jeles írói és költői neveinek alkalmazást az utcaelnevezés terén, a vármegye beltörténetére vonatkozó Eötvös, Lónyay és Perényi neveket, a Kossuth tér, a Rákóczi vezette szabadságharchoz forrott Bercsényi és Esze Tamás elnevezéseket.⁶⁶ A *Bereg* szerkesztősége is egyetért a művelt, nemes érzésű úrnő nézetével, s ők is előbbre valóknak tartották volna Beregszász utcáinak rendezését, kikövezését, mint a fényes utcaneveket. De ha már ez így alakult, akkor szerintük eggyel több ok lesz arra, hogy az utcarendezés kérdését mielőbb megoldják.

Beregszász első mesterséges utca- és térnevei 1919-ig voltak érvényesek, mivel ettől kezdődően a térségben több alkalommal is kényszer hatalomváltásra került sor a XX. század folyamán, amelyek figyelmen kívül hagyva Beregszász történelmi, kulturális hagyományait, többször is önkényesen megváltoztatták a város utca- és térneveit.⁶⁷

Beregvármegye főispánjának iratain és a sajtóanyagokon kívül áttekintettük Podkarpatszka Rusz levéltári kataszteri térképeit és az Országos Széchényi Könyvtár térképtárának Bereg vármegyére és annak székhelyére, Beregszászra vonatkozó térképészeti anyagait, amelyek közül találtunk olyan térképeket és térképszelvényeket, amelyek ugyancsak értékes és gazdag névanyaggal szolgáltak Beregszász természetes és első mesterséges utca- és térneveinek feltérképezése terén. A város természetes utcaneveivel kapcsolatban, a számunkra fellelhető térképanyagok közül a legrégebbi, azaz a Beregszász környéki földparcellák 1866-os térképgyűjteményének a város belterületét ábrázoló térképrészletei tartalmaztak néhány utcanévutalást: Ardó-, Pap-, Felső-kis-, Naményi- és Újváros-utca.⁶⁸ Ezzel szemben Beregszász 1914-es ún. belsőségének átnézeti térképe⁶⁹ rögzíti a város valamennyi, korabeli mesterséges utca- és térneveit: Andrassy-, Arany János-, Árpád-, Attila-, Bajza-, Baross Gábor, Batthyány, Bercsényi, Bethlen-, Bocskay-, Damjanich-, Deák Ferenc-, Eötvös-, Esze Tamás-, Hunyady-, Jókai-utca, Kálvin tér, Kazinczy-, Kinizsy-, Kisfaludy-utca, Kossuth Lajos tér, Kölcsey-, Lehel-, Lónyay-utca, Macsolai-, Perényi út, Petőfi-utca, Rákóczy tér, Révész-, Széchenyi-utca, Széna tér, Szondy-, Teleky-, Tinódy-, Tompa-utca, Vásár tér, Vörösmarty-utca, Werbőczy tér, Wesselényi-, Zrínyi-utca.

A szakirodalom és a levéltári forrásanyagok alapján feltárt Beregszász természetes és első mesterséges elnevezésű utcái és terei napjainkban használatban lévő neveinek feltárása céljából összehasonlítottuk a város 1914-es ún. belsőségének átnézeti térképét Beregszász 2006-os városi térképével, amelynek során sikerült valamennyi utca- és térnév mai megfelelőjét megtalálni. A 4. táblázatba foglaltuk össze Beregszász utcáinak természetes és első mesterséges utcanévadásakor keletkezett neveit, illetve azok ma használatos neveit.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy Beregszász csaknem 900 éves történetét különös részletességgel tárgyaló szakirodalomban a város utca- és térneveivel kapcsolatban számos utalást, adatot találunk. A legkorábbi természetes utcanévemlétek a város XVI. századi történetéhez kapcsolódóan Lehoczky Tivadarnál találhatóak meg: Ardó-, Árok-, Felszer-, Malom-, Mindszent- és Szentlélek-utca. Igen nagy jelentőséggel bír az 1699-es Rákóczi-féle uradalom összeírás, mivel ez nemcsak az adófizető polgárok neveit

⁶⁶ Bay Ilona: *Egy levél az új utca-nevek kérdésében*. Bereg, 1900. december 23. 51. szám

⁶⁷ Csatóry György: *Beregszász utcaneveinek történetéből*. Kárpátalja, 1992. 3. sz. 14. o.

⁶⁸ F. 125, op. 1, od. zb. 88, 29. 48-49. 52-53.

⁶⁹ Országos Széchényi Könyvtár, Térképtár: *Beregszász rend. tan. város belsőségének átnézeti térképe*. M. kir. Államnyomda, Budapest, 1914.

4. táblázat. Beregszász természetes, első mesterséges és ma használatban lévő utca-, térneveinek jegyzéke

№	Természetes név XVIII. sz.-tól 1900. decemberéig	Első mesterséges névű, 1900 decemberétől 1919-ig	Mesterséges név 1914-ben	Napjainkban használatos név, 2006
1.	(Akasztó) Namény-utca	Bocskay-utca	Bocskay	B. Hmelnickij
2.	Alsó-kis-utca	Andrássy-utca	Andrássy	Széchenyi
3.	Ardó-utca	Árpád-utca	Árpád	Munkácsy
4.	Ardó-utczai ujsor	Lónyay-utca	Lónyay	Lónyai
5.	Árok-utca és Kiskassa	Atilla-utca	Attila	T. Sevcsenko
6.	Barát-utca	Bethlen-utca	Bethlen	Bethlen G.
7.	Belső Pázsit a vásártérig	Teleky-utca	Teleky	Migóvka
8.	Bertalan-utca	Jókai-utca	Jókai	L. Tolsztoj
9.	Felső-kis-utca	Széchenyi-utca	Széchenyi	I. Franko
10.	Félszer-utca	Petőfi-utca	Petőfi	Sztefanika
11.	Fürdőkert-utca	Bajza-utca	Bajza	Linner Bertalan
12.	Gymnasiun-sikátor Szarka János házáig	Batthyány-utca	Batthyány	Batthyány
13.	Hajnal-utca	Révész-utca	Révész	Korjatovics
14.	Iskolai-tér nagy bazár mögött	Kálvin-tér	Kálvin tér	Illyés Gyula sétány
15.	Kis-utczai új-sor	Bercsényi-utca	Bercsényi	Bakó Gábor + Leszja Ukrainka
16.	Komjáthy sikátor és Weisz utcája	Kazinczy-utca	Kazinczy	Kazinczy
17.	Kóródy-sikátor	Zrínyi-utca	Zrínyi	Zrínyi
18.	Kossuth Lajos-tér	Kossuth Lajos-tér	Kossuth Lajos tér	Hősök tere
19.	Külső Pázsit	Esze Tamás-utca	Esze Tamás	Tamás Mihály
20.	Malom-utca	Kinizsy-utca	Kinizsy	Kinizsi
21.	Muzsaly-utca	Perényi-ut	Perényi út	Muzsalyi
22.	Pénzügyigazgat.-utca	Deák Ferenc-utca	Deák Ferenc	Esze Tamás
23.	Pincsi sikátor	Kölcsey-utca	Kölcsey	Kölcsey
24.	Pogány-sikátor	Wesselényi-utca	Wesselényi	Görbe
25.	Rákóczy-tér	Rákóczy-tér	Rákóczy tér	Rákóczi tér
26.	Ricsey-sikátor	Szondy-utca	Szondy	Czabán Samu
27.	Szabadmező-utca	Damjanich-utca	Damjanich	Damjanich
28.	Szentpétery-sikátor	Eötvös-utca	Eötvös	Eötvös József
29.	Téglavető-utca	Tinódy-utca	Tinódy	Tinódy
30.	Templom-tér	Verbőczy-tér	Werbőczy tér	Kossuth Lajos tér
31.	Tóth-utca	Vörösmarty-utca	Vörösmarty	Vörösmarty
32.	Új-utca	Hunyady-utca	Hunyady	Hunyady
33.	Újváros és Pap-utca	Arany János-utca	Arany János	Arany János
34.	Újvárosi kertek alja	Tompa-utca	Tompa	Tompa
35.	Weisz testvérek által létesített új-utca	Lehel-utca	Lehel	Lehel
36.	—	—	Baross Gábor	Karmeljuka
37.	—	—	Kisfaludy	Kisfaludy
38.	—	—	Macsolai út	Macsolai út
39.	—	—	Széna tér	Puskin tér
40.	—	—	Vásár tér	—

rögzíti, hanem a korabeli város valamennyi természetes utcaelnevezését is, így ebből tudjuk meg, hogy 1699-ben Beregszásznak közel 8 utcája volt: Árok-, Hatházi-, más néven Felszer-, Akasztó- (később Naményi-), Kis-, Szénégető-, Ardó-, Malom-, Tót-utca. A XVIII. században többnyire a város Arok-utcájáról, Pap-utca és Újváros nevű részeiről találunk említéseket, valamint azt is megtudjuk, hogy Beregszász 1775-ig hármastagoltságú város lehetett, azaz főváros, Új- és Papváros (más néven Paputca) nevű részekből állt. A XIX. században ismét találkozunk: az Ardó-, Árok-, Felszer, Kis-, Malom, Naményi-, Pap- és Újváros-, Tóth-utcák neveivel, illetve Beregszász korábban még nem említett ún. Kis-Kassa elnevezésű utcájáról is tudomást szerzünk. A város legkorábbi mesterséges utca- és térnévutalásai a XIX. század végére és a XX. század elejére tehetőek, többek között olyan utca- és térnevekkel kapcsolatban találunk adatokat, mint például: Attila-, Arany János-, Árpád-, Bajza-, Bocskai-, Esze Tamás-, Kinizsi-, Széchenyi-utca, valamint Kossuth-, Rákóczi-, Werbőczy-tér. A névtan irodalom alapján joggal feltételezhetjük, hogy Beregszászban már korábban is keletkeztek mesterséges utca- és térnevek, azonban a város első hivatalos utca- és térnév-összeírásának és -átkeresztelésének pontos dátuma számunkra ismeretlen, mivel a város történetét feldolgozó szakirodalomban semmilyen adatot sem találunk ezzel kapcsolatban.

Az általunk áttekintett levéltári forrásanyagokban is számos adatot találunk Beregszász természetes és első mesterséges utcanevével kapcsolatban. Beregvármegye főispánjának iratanyagai közül az 1700-as évektől kezdődően találtunk olyanokat, amelyek értékes adatokkal szolgáltak Beregszász legkorábbi természetes utcanevének feltérképezése terén. Különösen az adóösszeírások és adásvételi, tulajdonviszonyokat rögzítő iratok érdekesek e tekintetben, amelyek alapján a XVIII. század során folyamatosan nyomon követhetjük a város főleg Akasztó-, Arok-, Ardó-, Felszer-, Kis-, Malom-, Pap-utcák neveinek előfordulásait. Több iratban is találunk olyan természetes utcaelnevezéseket, mint Barát-, Szénégető- és ún. Újvárosi különálló rész (utca). Ugyanakkor egy-egy alkalommal néhány iratban találkozunk olyan utcával, mint Tóth-utca, valamint Bereg megye krónikása által sem ismert újabb utcanevék is említődnek, mint Újváros és Vége, Újvárosi Sikátor vagy a Város szekér útja.

Az áttekintett sajtóanyag értékes adatokkal szolgált Beregszász első hivatalos utcanév-összeírás és -megváltoztatás pontos dátumának megállapítása terén, amelyre 1900 decemberében került sor, amikor is a korabeli város 35 régi, természetes elnevezésű utcája és tere közül 33-at a városi képviselőtestület döntése alapján új, mesterséges utca- és térnévvel láttak el (lásd 3. táblázat). Az új, mesterséges utca- és térnevek jelentős része (32 db) pedig híres, hazájukért áldozatkész és hazafiasságukról bizonyágtételt tett magyar történelmi személyekről kapta a nevét (pl.: a honfoglalás korából Árpádról, Lehelről, Attiláról; a török és Habsburg-ellenes háborúk korszakából Zrínyiről, Hunyadiról, Bethlenről, Wesselényiről, Bocskairól, Rákócziról, Esze Tamásról, Bercsényiről; a reformkor és az 1848–49-es szabadságharc korából Széchenyiről, Deák Ferencről, Vörösmartyról, Kölcseyről, Petőfiről, Kossuth Lajosról) vagy egy-egy közismert magyar költőről (pl.: Arany Jánosról, Tompa Mihályról, Jókairól).

A vizsgált térképészeti anyagok ugyancsak értékes adatokkal szolgáltak Beregszász természetes és első mesterséges utca- és térneveinek feltérképezése terén. A város természetes utcanevével kapcsolatban, a számunkra fellelhető térképanyagok közül a legrégebbi, azaz a Beregszász környéki földparcellák 1866-os térképgyűjteményének a város belterületét ábrázoló térképrészletei tartalmaztak néhány utcanévutalást: Ardó-, Pap-, Felső-kis-, Naményi- és Újváros-utca. Ezzel szemben Beregszász 1914-es ún. belsőségének átnézeti térképe segítségével tudomást szerezhetünk a város valamennyi, korabeli mesterséges utca- és térneveiről: Andrásy-, Arany János-, Árpád-, Attila-, Bajza-, Baross Gábor... stb.

A szakirodalom és a levéltári forrásanyagok alapján feltárt Beregszász természetes és első mesterséges elnevezésű utcái és terei napjainkban használatban lévő neveinek feltárása céljából összehasonlítottuk a város 1914-es ún. belsőségének átnézeti térképét Beregszász 2006-os városi térképével, amelynek során sikerült valamennyi utca- és térnév mai megfelelőjét feltárni (lásd 4. táblázat).

A nevezett utcáknak és tereknek a város XX. századi történetét jellemző kényszerű hatalomváltásokkal szorosan összefüggő önkényes megváltoztatásainak feltérképezése céljából elengedhetetlenül szükséges más forrásgyűjtemények vizsgálata.

IRODALOM

- Balogh István (1985). Bereg megye leírása. – In: Gyarmathy Zsigmond (szerk.): *Szabolcs-Szatmár Megyei helytörténetírás*. Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár. 9–70. o.
- Benda Mária (2003). *Egyesületi és társadalmi élet Bereg megyében*. Beregszász.
- Botlik József–Dupka György (1991). *Ez hát a hon...*. Ungvár.
- Botlik József–Dupka György (1993). *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó.
- Csanádi György (2004). *Sorsfordító évek sodrásában*. Ungvár.
- Csatáry György (1993). *Levéltári Kalászatok (tanulmányok, szövegközlemények)*. Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó.
- Erdélyi Erzsébet (1967). Utcanévadási szokások az Alföldön a XIX. sz. közepén. – In: B. Gergely Piroska-Hajdú Mihály (szerk.): *A Magyar névtani kutatások legújabb eredményei*. 2. kötet, Gondolat Kiadó, Budapest. 415–421. o.
- Kálmán Béla (1967). *A nevek világa*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Kozma György (1941). *A Bereg megyei Kaszinó százéves története*. Stadium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Budapest.
- Lehoczky Tivadar (1881). *Beregvármegye monográphiája*. 3. kötet, Ungvár.
- Lehoczky Tivadar (1999). *A Bereg megyei görögszertartású katolikus lelkészségek története a XIX. sz. végéig*. Ungvár.
- Lehoczky Tivadar (1999). *Adalékok Beregszász történetéhez*. Ungvár.
- Pók Judit (1999). *Bereg vármegye katonai leírása (1782–1785)*. Nyíregyháza.
- Törös Béla (1910). *A Beregszászi nyelvjárás*. Budapest.
- Zubánics László (2001). *Beregszászi kalauz*. Beregszász.

A- Acta Beregsasiensis. Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II. – Ужгород: ПоліПрінт, 2011 – 224 с.
ISBN 978-966-2595-11-6

«Acta Beregsasiensis» є науковим виданням Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II. Даний том вміщує дослідження угорською, українською, англійською та німецькою мовами за перше півріччя 2011 року. До випуску ввійшли публікації викладачів та студентів інституту, а також закордонних науковців у сфері мовознавства, літератури, історії, педагогіки, біології, економіки та інших наук.

Наукове видання
Acta Beregsasiensis

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

2011/1
Том X, № 1

РЕДАКЦІЯ: *Козут А., Пенцкофер І.*
КОРЕКТУРА: *Г. Варцаба І.*
ВЕРСТКА: *Бергхауер О.*
ОБКЛАДИНКА: *K&P*
Відповідальні за випуск: *Орос І., Шовш К.*

Здано до складання 03.05.2011. Підписано до друку 26.05.2011.
Папір офсетний. Формат 70x100/16.
Умовн. друк. арк. . Тираж 250. Зам. .

СП "ПоліПрінт", м. Ужгород, вул. Тургенева, 2.